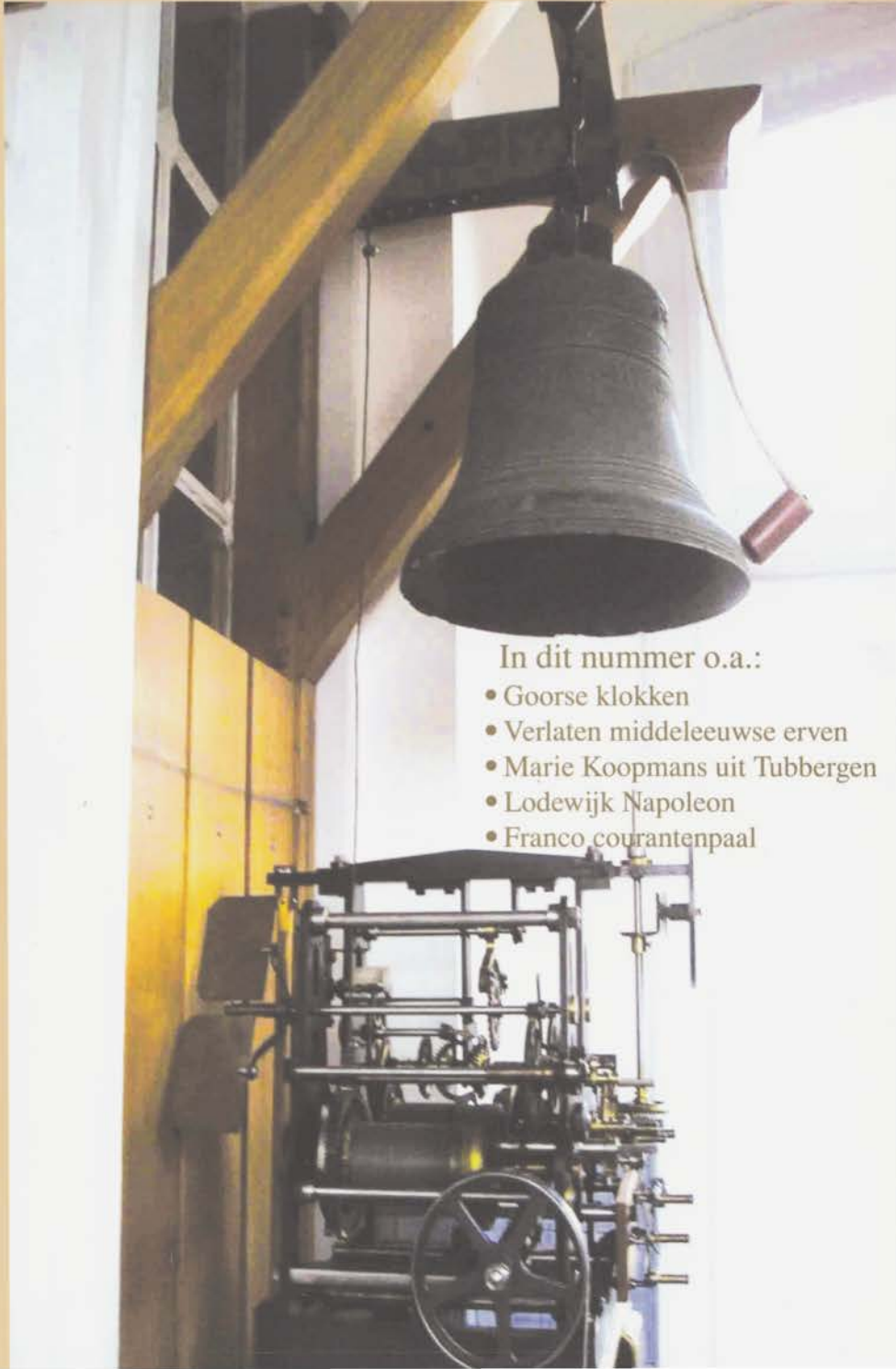

't Inschrien

Vereniging Oudheidkamer Twente

In dit nummer o.a.:

- Goorse klokken
- Verlaten middeleeuwse erven
- Marie Koopmans uit Tubbergen
- Lodewijk Napoleon
- Franco courantenpaal

Colofon

't *Inschrien* is een kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente.

Doelstelling

Het bevorderen van kennis en inzicht omtrent de culturen van stad en land in Twente, in het bijzonder voor wat betreft archeologie, geschiedenis, natuur en landschap en het streven tot het behoud van de bestaande culturen of overblijfselen ervan.

Redactie

Berend Jager (hoofdredacteur), Frans Agterbosch, Willy Ahlers, Geert Bekkering, Hilda Ferweda, Frans Janssen en Robert Kemper.

Aan dit nummer werken mee:

W. Ahlers, F.J.M. Agterbosch, J.A. van Alsté, G. Bekkering, B. Jager, H. Kamp, R.R.M. Kemper, G.A.B. Nijhuis, M. Paus, H. Scholte Lubberink, S. Siebelink, E. Vermeer.

Redactieadres

Blauwgras 48
7623 GK Borne
tel. 074-2671053
redactie@oudheidkamertwente.nl

Bestuur

Jan van Alsté, voorzitter
Janny Willemsen, secretaris
vacant, penningmeester
Han Brummelman, lid
Jan Morsink, lid
Frans Janssen, lid

Secretariaat

Postbus 40024
7504 RA Enschede
secretariaat@oudheidkamertwente.nl
Telefoon: 074- 2914014
Rabobank rek.nr. 12 95 76 379

OKThuis

Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
Telefoon: 053-4787447
Soos: iedere maandagmiddag 13.30 - 16.30 uur

Het abonnement is bij het lidmaatschap van de vereniging ingesloten. Lidmaatschap van de vereniging kost 24.50 euro per lid, echt)paren 29.50 euro, jeugdleden tot 21 jaar 10 euro.

Losse nummers zijn voor 5 euro verkrijgbaar bij het secretariaat en op de soosmiddagen.

De kopij moet uiterlijk 20 april 2009 bij de redactie zijn. Men kan richtlijnen aanvragen bij de redactie.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Donatie, schenkingen en sponsoring:
schenkingen@oudheidkamertwente.nl

Een inschrien is een klein verborgen vakje in een tuugkist waarin men kostbare voorwerpen bewaarde.

Druk: Drukkerij Veltmann B.V., Enschede

ISSN 1875-2659

Inhoud

	Pag.
Van de redactie	03
Van de voorzitter	03
Mutaties leden	04
Website Vereniging Oudheidkamer Twente	04
Vacaturevraag	04
Activiteitenkalender	05
Kunst en historie: Goorse klokken	06
Stef Siebelink	
Uit de collectie van de Oudheidkamer	09
Henk Kamp	
Column: Verzamelen of verspreiden?	11
Robert Kemper	
Verlaten middeleeuwse erven	12
Huub Scholte Lubberink	
Marie Koopmans, schrijfster uit Tubbergen	17
Martin Paus	
Van lezers voor lezers. Vraag en antwoord.	20
Lodewijk Napoleon	21
Gerard A.B. Nijhuis	
Boeksignalement	24
Geert Bekkering	
OKThuis nu officieel bezit Oudheidkamer	25
Twentse paddenstoel	26
Franco courantenpaal	27
Willy Ahlers	
Twentse sage: De Hunnen	29
van de Hakenberg	
Elias Vermeer	

Rectificatie

Het artikel *Uit de collectie van de Oudheidkamer* van Riet Strijker is om technische redenen in het vorige nummer onvolledig afgedrukt.

Daarvoor onze excuses.

In het volgende nummer verschijnt het artikel alsnog integraal.

Omslagillustratie: klok van gebroeders Hemony in Goor.

Van de redactie

Sagen horen bij de Twentse cultuur. Er zijn sagenroutes en er worden talloze plaatsen vermeld waar zich in vroeger tijden geheimzinnige zaken zouden hebben voorgedaan. Vanaf dit nummer wordt telkens een andere sage verteld door Elias Vermeer, die er ook nog kort commentaar bij geeft.

In de rubriek *Van lezers voor lezers*.

Vraag en antwoord, vindt u de interessante beschouwing van Henk Woolderink over zeer oude nederzettingen in Twente. Hebt uzelf een vraag betreffende onze regionale historie dan nodigen we u graag uit die via de redactie aan de andere lezers te stellen.

Over oude nederzettingen gesproken. Huub Scholte Lubberink doet in zijn artikel *Verlaten middeleeuwse erven* uitgebreid verslag van een aantal archeologische vondsten, recent gedaan in de omgeving van Oldenzaal.

Afgelopen jaar stond Goor als 'klokkenstad' in het middelpunt van de belangstelling. In dit nummer gaat Stef Siebelink in op het werk van een beroemd klokkenmakersgeslacht: Hemony, dat in hun tijd landelijke bekendheid genoot.

Willy Ahlers behandelt naar aanleiding van de puzzelvraag bij de paddenstoel in het vorige nummer een interessant aspect van postbezorging in vroeger tijden, tijden die enerzijds hard en wreed waren, maar anderzijds ook verrassende sociale kanten vertoonden.

Kortom, ook dit nummer biedt u weer een verscheidenheid aan fascinerend materiaal.

Trouwens, hebt u al eens een kijkje genomen in de onlangs geopende sociëteit op maandagmiddag in het *OKThuis*?

Laat dit nummer aan niet-leden zien en stimuleer hen lid te worden van onze Oudheidkamer.

Berend Jager

Van het bestuur

Op vrijdag 30 januari 2009 is de Vereniging Oudheidkamer Twente eigenaar geworden van het pand Stroinksbleekweg 12B in Enschede. De volgende dag werd het nieuwe onderkomen trots aan de leden gepresenteerd. Bijna honderd mensen maakten gebruik van de gelegenheid en zorgden voor een genoeglijke

zaterdagmiddag en veel positieve reacties over het nieuwe gebouw en de inrichting.

Twee bestuursleden hebben hun aftreden aangekondigd: Riet Luttkhuis is vele jaren secretaris geweest en heeft tijdens de moeilijke periode met het Van Deirse Instituut belangrijk werk verricht. Mark Willemsen heeft er als penningmeester voor gewaakt dat de Vereniging, ondanks de aankoop van een nieuw onderkomen, financieel gezond is. We danken hen voor hun grote inzet.

De inzet van particulieren is onmisbaar voor de ontwikkeling en het behoud van kunst en cultuur. Als Vereniging hebben we de oprichting van het museum TwentseWelle mede mogelijk gemaakt door schenking van de opbrengst van de verkoop van ons pand Elderinkshuis. Ook hebben we een groot deel van onze collectie aan dit museum in bruikleen gegeven. Als we hierdoor dakloos worden en in een financieel dal raken, kruipen we er met hulp van particulieren en fondsen snel weer uit.

We gaan onze rol als Schatbewaarder van Twente met nieuwe activiteiten inhoud geven. Dat kan niet zonder de inzet en steun van velen. De goederen en collecties die ons worden toevertrouwd geven we zo goed mogelijk door aan de volgende generaties. Dankzij de inzet van de leden van onze honderd jaar oude maar springlevende Vereniging.

Jan A. van Alsté

Mutaties leden OKT en abonnementen 't Inschrien

Nieuwe leden

Hr. F.H. Grobbe
 Mw. T. Braamer
 Hr. en Mw. A.J.M. Jeurissen
 Hr. J. Olde Kalter
 Hr. S. Troost
 Hr. B. Busscher
 Hr. en Mw. J. de Jong
 Hr. H. Bult

(Ruil)abonnementen 't Inschrien

Historische Kring Haaksbergen
 Rijksdienst voor A, C en M

Opzeggen lidmaatschap

Aan het einde van het jaar hebben 14 leden
 het lidmaatschap opgezegd.

Website Vereniging Oudheidkamer Twente

Het is zover. De website is in de lucht. Samen met onze web-beheerder Ferdi Eenhoorn heb ik de website op sterkte gebracht. Behalve verenigingszaken is ook een groot deel van onze collectie bij TwentseWelle via indexen nu over de gehele wereld te bekijken. Bij veel onderdelen zijn ook afbeeldingen aanwezig. De totale index op onze OKT-bibliotheek en het Oud-Archief zijn in te zien. Hierdoor is een bezoek aan het Kennis- en Informatiecentrum goed voor te bereiden. Ga snel kijken op www.oudheidkamertwente.nl. Op- en aanmerkingen en/of vragen kunnen worden doorgegeven aan de webredacteur webredacteur@oudheidkamertwente.nl of via het item [gastenboek/vragen](#).

Frans J.M. Agterbosch, webredacteur.

Welkom op de site van de Vereniging Oudheidkamer Twente (OKT)

De Oudheidkamer Twente is een onderzoek- en kenniscentrum voor de geschiedenis van met name de regio Twente.

De Vereniging Oudheidkamer Twente is eigenaar van een grote historische collectie die in bruikleen is gegeven aan museum TwentseWelle. Deze heeft een belangrijk deel van onze collectie tentoongesteld in haar museum aan Het Rozendaal 11 in Enschede.

De OKT heeft een verenigingscentrum genaamd OkThuis aan de Strunksteekweg 12B in Enschede. Ingang tegenover de ingang van TwentseWelle.

In het OkThuis wordt op de maandagmiddag van 13.30 tot 16.30 uur een sociëteit (soos) georganiseerd. Iedere maandagmiddag kunt u binnenlopen bij deze soos. De bedoeling is om er te gaan werken aan eigen onderzoek, mee te werken aan onderzoek voor de OKT en uitwisseling van ideeën maar ook gewoon een gezellig sarnen zijn met koffie/thee etc. [Zie verder...](#)

Wat kunt u zoeken:

U kunt m.b.v. een zoekopdracht in de indexen zoeken van de collecties van de Oudheidkamer Twente die zijn ondergebracht bij TwentseWelle. Dit hiervoor: [Mediatheek](#) en [Museumcollectie](#). Elke andere verdeling, zoals b.v. [Bibliotheek](#) of [Muntbil](#), heeft een eigen zoekmogelijkheid.

Voor het printen van de zoekresultaten is op de pagina met de zoekresultaten een profiënt aanwezig. **Attentie:** er kunnen meer bladzijden in de zoekresultaten zijn. Kijk daarvoor onderaan de bladzijde met de zoekresultaten.

De in de zoekresultaten aangegeven boeken/stukken kunnen worden ingezien bij de mediatheek van TwentseWelle, in het Kennis- en InformatieCentrum KIC 'De Verdiesing'. [Zie Soos...](#)

Met de zoekmogelijkheid die hieronder is aangegeven kunt u zoeken in de teksten van de pagina's van deze website. Dus hiermee wordt **niet** gezocht in de indexen.

Voor hier te zoeken in: Zoeken

Vacaturevragen

- Vacature voor scanwerkzaamheden en inventarisatie foto's op de maandagmiddag. Er is deskundige begeleiding aanwezig.
- Aanvulling voor onze werkgroepen:
 - Soos-werkgroep (contactadres: okthuis@oudheidkamertwente.nl)
 - Activiteiten-werkgroep (contactadres: secretariaat@oudheidkamertwente.nl)
 - PR-werkgroep (contactadres: secretariaat@oudheidkamertwente.nl)

Actviteitenkalender

Lezingen en excursies

Zaterdagmorgen 18 april om 10.00 uur:

Lezing *Blaeu's Atlas Maior als hoogtepunt van de atlascartografie* georganiseerd door de studiekering historische cartografiegroep. Spreker: Dr. Peter van der Krogt van de Universiteit Utrecht. Plaats: Café-Restaurant Gerritsen, Voortsweg 109, 7523 CD Enschede. Tel. 053 - 453 84 44. Toegang voor leden Oudheidkamer Twente gratis. Voor niet-leden € 2,50.

Zaterdag 25 April:

Excursie naar Enter (musea, zomp etc.). Van 13.00 - 16.30 uur.
Begeleiders: Riet Luttkhuis, Henk Woolderink en Hero Kuil. Eigen vervoer.
Kosten € 8,00. Nadere informatie volgt.

Maandagavond 8 juni om 20.00 uur:

Lezing door de heer Gerrit Haakmeester over de Rusluie. Plaats: TwentseWelle. Nadere informatie volgt.

September:

Dagexcursie naar Steinfurt (slot, archief, etc.). Begeleiders: Riet Luttkhuis, Henk Woolderink en Hero Kuil. Nadere informatie volgt.

Maandagavond 9 november om 20.00 uur:

Lezing over gastarbeiders o.a. in Twente, door de heer J. Roerink. Plaats: TwentseWelle. Nadere informatie volgt.

Leden van de OKT hebben bij alle lezingen gratis toegang op vertoon van hun lidmaatschapskaart; niet-leden betalen € 2,50 p.p.

Cursussen:

September/oktober:

Cursus antiek. Wat is antiek? Hoe kun je het herkennen? Georganiseerd door mevrouw Sinnighe Damsté en Henk Kamp. Plaats: OKThuis. Maximum aantal deelnemers 18. Aanmelden bij secretariaat@oudheidkamertwente.nl of bij de secretaris mevr. Janny Willemsen, tel. 074 - 29140 14. Nadere informatie volgt.

Oktober/november:

Herhaling cursus *Invloeden Germanen op Twentse Samenleving* onder leiding van de heren G. Seyger en H. Woolderink. Plaats: OKThuis. Maximum aantal deelnemers 18. Aanmelden bij secretariaat@oudheidkamertwente.nl of bij de secretaris mevr. Janny Willemsen, tel. 074 - 291 40 14. De volgorde van aanmelding/betaling is bepalend voor deelname. Bij overschrijding van het aantal deelnemers bestaat de mogelijkheid, dat de cursus wordt herhaald. Betaling: rekeningnummer 1295 76 379 t.n.v. Vereniging Oudheidkamer Twente in Enschede, onder vermelding van cursus.

Overigen:

Zondagmiddag 5 april om 14.30 uur:

Wim H. Nijhof, schrijver van het boek *J.H. van Heek, kunst, katoen en kastelen* geeft in nauw overleg met het Rijksmuseum Twenthe een lezing over het genoemde boek, in de Gobelinaal van het museum, voor gasten van het *Rijksmuseum Twenthe, Oudheidkamer Twente* en de *Stichting Historische Sociëteit Enschede-Lonneker*.

Kunst en historie: Goorse klokken

Stef Siebelink

In Goor hangt een kunstwerk dat al meer dan 350 jaar te horen is: de klokken in de Hofkerk. Tijdens de restauratie in 1999 van kerk en toren van de toenmalige Nederlands Hervormde Kerk, nu Hofkerk, ontdekt de architect dat in één van de drie klokken in de Goorse toren een scheur dreigt te ontstaan. In overleg met de Rijksdienst voor Monumentenzorg wordt een restauratieplan voor deze klok ontwikkeld. Het is immers niet zo maar een luidklok, maar vormt samen met de twee andere de beroemdste Hemonyklokken die ooit gegoten zijn.

De gebroeders François (1609-1667) en Pierre Hemony (1619-1680) hebben deze klokken gegoten op een kamp naast de kerk, de Klokkenkamp, in 1641. Na het verwijderen van de gietstukken bleken alle drie luidklokken al zeer zuiver en harmonisch van klank te zijn, zodat ze alle drie met gietbramen en al in de toren zijn gehesen.

S. Siebelink

Klok gebroeders Hemony

Restauratie

Tijdens de Tweede Wereldoorlog, in maart 1943, zijn de klokken uit de toren gehaald, bewaard in Meppel en na 1946 weer op hun oude plaats bevestigd. Eén van deze

klokken was evenwel dermate beschadigd dat deze in 1954 opnieuw gegoten moest worden. Deze taak werd verricht door de firma Ysbouts uit Asten. De oostelijke klok, met een doorsnede van 130 centimeter en een gewicht van 1549 kilo, is gerestaureerd in 2002 door de firma Hachemeier in Nordlingen (Duitsland). Het opschrift op deze klok luidt: *Vivos ad templum convoce mortuos sepeliendos proclame*. Het is potjeslatijn en betekent: Ik roep de levenden ter kerke en ik beweene de doden ter begrafenis. Op de middelste staat de tekst: *Francis et Petr. Hemony me facit*. Francis en Petr. Hemony hebben me gemaakt. De westelijke klok draagt de tekst: *Si Dues pro nobis quis contra nos*. Als God voor ons is, wie zal tegen ons zijn.

Iedere zondagochtend voor de aanvang van de kerkdienst strooien deze Hemonyklokken hun briljante klanken uit over de binnenstad van Goor.

Uniek

Maar niet alleen in Goor klinkt het Hemonygeluid, ook vele door hen vervaardigde carillons verspreiden hun prachtige tonen over talloze plaatsen in Nederland. Bijvoorbeeld vanuit het Koninklijk Paleis op de Dam, de Westerkerk in Amsterdam, de Dom in Utrecht en de Martinitoren in Groningen. Goor heeft met deze klokken iets unieks in huis. De gebroeders Hemony stonden in hun tijd in even hoog aanzien als hun schilderende collega's, getuige het feit dat

zelfs Vondel een lofdicht op hun kunstenaarschap heeft uitgebracht.
*Ik verhef mijn toon in 't zingen
 Aen de Amstel en het Y,
 Op den geest van Hemony,
 D' Eeuwige eer van Loteringen,
 Die 't gehoor verlekk'ren kon,
 Op zijn klokspijs, en zijn noten,
 Ons zo kansrijk toegegoten.*

Torenuurwerken

Uiteraard hadden de beide broers nauw contact met torenuurwerkmakers voor het luiden en bespelen van de carillons, bijvoorbeeld met de gebroeders Jacob en Willem Sprael te Goor en zelfs later met hun zonen. Jacob en Willem, waren van huis uit smeden en begonnen op een gegeven moment met het vervaardigen van torenuurwerken. Zo vervaardigden ze in 1632 het torenuurwerk voor de kerk in Gelselaar en in 1649, na de stadsbrand van 1647 in Goor, voor het torentje van het nieuwe stadhuisje op het Schild; de bijbehorende luidklok is een Hemony uit 1649, gemaakt in Zutphen, en hangt nu in het Goors Historisch Museum.

Familietradities

Wat later gingen de broers over tot het maken van kleinere uurwerken, zoals stoeltjes- en staartklokken met vaak een rechthoekig dakje en raderen van messing. Beide broers zijn dan ook de grondleggers van drie klokkenmakergeslachten, waarbinnen een zekere familiebetrekking bestond. De zonen van Jacob en Willem, respectievelijk de Zutphense Jurriaan en de Goorse Jurriaan, werden beroemde klokkenmakers en stonden bekend om hun grote vakkennis in binnen- en buitenland, in het bijzonder de Zutphense Jurriaan. Deze werkte nauw samen met de gebroeders Hemony en maakte derhalve de torenuurwerken onder andere voor het Paleis op de Dam, de Westerkerk in Amsterdam, de Sint-Jan in Den Bosch en de Wijnhuistoren

in Zutphen. De drie zonen van de Goorse Jurriaan, Willem, Joan en Jacob werden allen klokkenmakers. Ze gaven elkaar als het ware de kneepjes van het vak door. Jan Willem, de zoon van Joan zette in Goor de traditie voort, stond in hoog aanzien, trouwde met de dochter van dominee Putman uit Goor en werd zelfs burgemeester in zijn eigen woonplaats.

S. Siebelink

Goorse klok

Zo verging het ook hun zoon Jan Benjamin Sprael (het geslacht Sprael). Eén van de dochters van Joan trouwde met de leerling van haar vader Antonie ter Swaek. Van alle Goorse klokkenmakers was Antonie de meest getalenteerde. Hij was uitvinder van de ankerengang, waardoor hij een langere slinger kon toepassen met een grotere amplitude, hetgeen de nauwkeurigheid van de tijdmeting ten goede kwam. Zijn staande klokken, stoelklokken en torenuurwerken zijn zeer beroemd. Zijn zoon Hermannes maakte vooral

stoelklokken (het geslacht Ter Swaek). Uit het tweede huwelijk van Helena ter Swaek, zuster van Antonie, met Johannes Conrades Bakker werd een zoon Carel Willem geboren, die even talentvol was als zijn oom Antonie. Carel Willem oogstte bewondering met zijn prachtige staart- en stoelklokken (Bakkerklokken). Op zeker moment werkten drie telgen van de drie geslachten nauw samen in het atelier van vader en oom Antonie aan de Grotestraat te Goor, te weten: Hermannes ter Swaek, Jan Benjamin Spraeckel en Carel Willem Bakker. De zonen van Carel Willem,

Raadhuis der Stadt Goor
Gebouwd in 1602 na den grooten brand in Goor in 1647
Afgebroken in 1801.

Arnold en Antonie waren de laatste klokkenmakers in Goor (het geslacht Bakker). Zij gebruikten smeedijzer in plaats van messing deels uit bezuiniging en uit concurrentie overwegingen.

Verfijnde uurwerken

Behalve in Goor waren er in Oost-Nederland nog meer respectabele uurwerkmakers. De bekendste daaronder zijn Gosling-Ruempol (1682-1759) en zijn zoon Hendrik Ruempol te Laren. Zij waren

wellicht de beste Oost-Nederlandse uurwerkmakers. Zij onderscheidden zich door het maken van zeer verfijnde uurwerken met messing raderen. Op sommige van hun producten brachten ze de tekst *nu elck sijn sin* aan.

Ook Willem Ringelenberg te Linde bij Vorden was een begenadigd vakman. Hij gebruikte de Engelse maten voet en duim. Bekende Oost-Nederlandse klokkenmakers waren leden van de families Rekers en Knoef uit Hengelo. Van Rekers is een zeldzame stoelklok met enkel slagwerk uit 1778 bekend. De industriële productie van onder andere Friese en Amsterdamse klokken werd echter de doodsteek voor het handwerk en daarmee kwam een einde aan het vervaardigen van zeer gekwalificeerde toren- en huisuurwerken in Oost-Nederland.

Expositie

In het kader van Open Monumenten Dagen Hof van Twente was er in september 2008 een unieke expositie in de openbare bibliotheek te Goor onder de titel *Sporen in de Oost-Nederlandse Tijdmetering, over 250 jaar Goorse Uurwerkhistorie 1600-1850*. Er werden nooit eerder vertoonde exemplaren uit particulier bezit tentoongesteld. Uurwerken van beroemde makers, zoals Ruempol in Laren (Gld.), Ringelberg in Vorden, Rekers en Knoef in Hengelo en Schutte in Hardenberg, kregen een speciale plek op de expositie. Rond 5000 mensen hebben deze expositie bezocht.

Op diverse plaatsen in het land zijn dus al eeuwenlang Hemonyklokken te horen. In Goor klinken dezelfde klanken al zo'n 350 jaar. Toch wel heel bijzonder als je je dit realiseert. Terecht kan dit een stukje kunst en historie van de bovenste plank genoemd worden.

N.B. In het OKThuis is een interessante studie over het geslacht Hemony aanwezig.

Uit de collectie van de Oudheidkamer

Henk Kamp

Eind vorig jaar heeft onze Oudheidkamer een schilderij verworven van de bekende schilder Gerard Cornelis Krol. Omdat we nog niet alles weten van het schilderij is hij nog niet in de collectie omschreven. Voor een vraag bij dit artikel: zie de rubriek Van lezers voor lezers op pagina 20.

Gerard Krol is geboren in Rotterdam op 1 maart 1882 en in Enschede op 12 april 1950 overleden. Hij woonde en werkte in Den Haag, Rotterdam, Kortenhoef en Enschede.

Hij was een leerling van de Academie voor Beeldende Kunst in Rotterdam. Krol schilderde en tekende voornamelijk landschappen, heidegezichten, veenplassen,

Het raadhuis van Ootmarsum

boerenhoeven, roggevelden, maar ook portretten, figuren en stillevens. In zijn Enschedese periode was hij bestuurslid van de Twentse Kunstkring.

In de collectie van de Oudheidkamer bevinden zich maar liefst veertien schilderijen van zijn hand, met afbeeldingen van verschillende Twentse plaatsen. Een ervan is *Het raadhuis van Ootmarsum* (inventarisnummer SCH085) met een doorkijkje links van het raadhuis naar het kerkhof met hoge bomen en op de achtergrond de kerk. Het schilderij is in 1920 vervaardigd en heeft een afmeting van 31 x 28 cm.

Het verworven schilderij, olieverf op karton, laat een kerk met kerkgangers zien. Het is rechtsonder gesigneerd Gerard C. Krol. Op de achterzijde staat vermeld *Zondagmorgen Ootmarsum 1920*. Het is dus uit hetzelfde jaar als het schilderij van het raadhuis. We gaan er dus vanuit dat de afgebeelde kerk de katholieke kerk van Ootmarsum is. Maar we weten niet of er bekende personen afgebeeld zijn. En is de man met witte snor, leunend op een stokje voor de ingang, een bedelaar? Verder zien we twee nonnen, twee boerenvrouwen in gesprek en daarachter een burger met hoed, verder een boer met een kind aan zijn hand.

Zondagmorgen Ootmarsum 1920

Column: Verzamelen of verspreiden?

Het Alferink

Robert Kemper

Twente stikt van de verzamelaars. In kleine dorpen zijn er vaak een of twee; de Twentse steden kennen er vaak tientallen. Sommige verzamelaars zijn bekend. Zij publiceren hun collecties op internet of incidenteel in boeken of tijdschriften. Daarnaast zijn er de historische verenigingen. Sinds hun oprichting, recent of tientallen jaren geleden, ontvingen zij schenkingen van plaatsgenoten. De wens wordt daarbij vaak geuit dat de collectie toegankelijk moet zijn voor belangstellenden. Wat is er immers mooier dan dat er boeken beschikbaar zijn met oude foto's en ansichtkaarten uit het verleden? Herinneringen van senioren die vol enthousiasme vertellen over de bakker of slager op de hoek in vroeger tijden en de jongere generatie die vol verbazing kijkt naar het idyllische karakter dat de plaatjes vaak hebben. Van bijna elke plaats zijn er wel 'In oude ansichten'-boekjes verschenen, in vele drukken en verschillende edities. De oplage van dit soort boeken is vaak beperkt. Het drukken is veelal niet mogelijk zonder subsidie van plaatselijke of provinciale instellingen als gemeenten en cultuurfondsen.

Wat dat betreft zou een provinciaal initiatief lovenswaardig zijn. Het Historisch Centrum Overijssel heeft een project met als titel 'Mijn stad, mijn dorp'. Een van de doelen daarvan is het opzetten van een op internet te raadplegen database, met daarin een verzameling oude foto's en ansichten uit heel Overijssel.

Een goed voorbeeld van een succesvolle beeldbank staat op www.beeldbank-nh.nl. De vijftig archieven en historische verenigingen van Noord-Holland hebben samen ruim 325.000 foto's online staan. Met genoegen heb ik een avond gekeken

naar de prachtige boerderijen, molens en fraaie dorpsgezichten. Zoiets is in Overijssel niet te vinden. En datzelfde geldt ook voor de site, ben ik bang! In onze regio zijn alle historische verenigingen hiervoor benaderd. Velen reageerden enthousiast en zegden hun medewerking toe. Anderen waren minder happig. Argument daarvoor was onder andere dat ze het gevoel hadden de eigen collectie weg te geven. Het lijkt er op dat sommige clubs letterlijk op hun verzameling zitten en deze slechts mondjesmaat via de moderne media willen verspreiden. Men is waarschijnlijk bang voor het verliezen van het auteursrecht en voor het feit dat het later geen zin meer heeft de foto's te publiceren omdat ze reeds bekend zijn. Beide argumenten gaan echter niet op.

Het auteursrecht op foto's en ansichten die ouder dan 75 jaar zijn, is verlopen. Fotografen zijn veelal niet te achterhalen, hooguit de uitgever. Daarnaast werden de ansichten gedrukt in hoge oplagen die vaak in het bezit zijn van vele verzamelaars en handelaren.

En het argument dat het geen zin heeft ze te publiceren? Dat gaat al helemaal niet op. Wat is er nou mooier dan op een koude winteravond een boek te lezen? Aan kinderen en kleinkinderen vertellen over vroeger, doet niemand achter een beeldscherm. Dat soort uitgiftes blijft altijd een succes. Wat mij betreft: kop op en samen d'r tegenaan gaan. Weg met die afwachtende houding van 'kiek'n wat 't wördt' en snel aan de slag! Een Historisch Centrum Twente zit er niet in, maar zorg dan voor een mooi historisch centrum online.

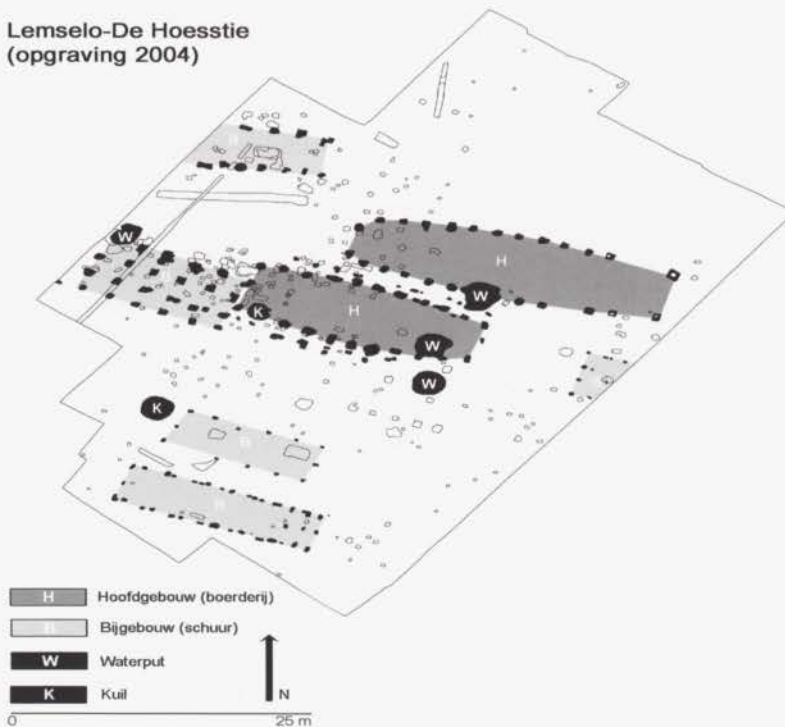
Verlaten middeleeuwse erven

Huub Scholte Lubberink

In 2004 heeft RAAP Oost-Nederland (Regionaal Archeologisch Archiveringsproject) in opdracht van de gemeente Oldenzaal archeologisch onderzoek uitgevoerd in verband met de realisatie van de Oldenzaalse nieuwbouwwijk De Graven Es (fase 3) in een deel van de voormalige markte Lemselo. Het belangrijkste onderdeel van dit onderzoek was een omvangrijke opgraving waarbij op de hoek van de Wolbertdijk en de Boerrigterweg een groot deel van een middeleeuwse nederzetting werd blootgelegd (figuur 1).

Deze nederzetting wordt gezien als een voorganger van het nabijgelegen, van oorsprong middeleeuwse erf Hendrikman. De opgraving leverde de plattegronden op van minimaal twee grote, elkaar in de tijd opvolgende huizen van het type Gasselte B en zes grote schuren. Tussen de resten van de gebouwen zijn verder vier waterputten en enkele grote kuilen gevonden (figuur 2). Op grond van het in de opgraving aangetroffen aardewerk, en door middel van

dendrochronologisch onderzoek van in waterputten bewaard gebleven eikenhout, waarbij de jaarringen worden geteld, is vastgesteld dat de nederzetting rond het jaar 1000 is gesticht en tot in de eerste helft van de 12de eeuw bewoond is gebleven.¹ In die tijd is de nederzetting verplaatst naar een onbekende locatie buiten het onderzoeksgebied, vermoedelijk in de richting van het nog bestaande erf Hendrikman aan de Boerrigterweg.

Figuur 1

Bijzondere veldnaam

Nu is de vondst van een laatmiddeleeuwse boerderij in Twente op zich geen grote verrassing. In het Schattingsregister van Twente uit 1475 worden ongeveer 1500 boerderijen vermeld.² Door archeologische vondsten zijn de locaties van tientallen

Figuur 2 (waterput)

middeleeuwse nederzettingen bekend. Ze zijn dus, hoewel er nog maar klein aantal door middel van een opgraving is onderzocht, niet echt zeldzaam. Wat de opgegraven nederzetting in De Graven Es bijzonder maakt, is de veldnaam van het onderzochte perceel. Dit perceel wordt in het veldnamenboek van Weerselo aangeduid als Hoesstie (huisplaats).³ Het grenst welhaast aan het ongelofelijke dat een 20ste-eeuwse veldnaam herinnert aan een nederzetting die bijna 900 jaar geleden is verlaten. Dit geeft voldoende aanleiding te onderzoeken of vergelijkbare veldnamen elders in (Oost-)Twente eveneens in relatie gebracht kunnen worden met archeologische vondsten uit de middeleeuwen. Hierbij is allereerst van belang om vast te stellen dat er inderdaad een relatie bestaat tussen erve Hendrikman, de veldnaam Hoesstie en de onderzochte nederzetting.

Erve Hendrikman

De vroegste schriftelijke vermelding van erve Hendrikman stamt uit veel later tijd dan de boerderij uit de opgraving en dateert

uit de tweede helft van de 14de eeuw. In een uit 1385 stammende opsomming van de inkomsten uit de Twentse domeinen van de bisschop van Utrecht wordt het erf aangeduid als Henriking.⁴ Uit latere bronnen blijkt dat Hendrikman tot de hofhorige erven van het kapittel van Oldenzaal behoorde en, in ieder geval vanaf 1673, als centrale hof van het kapittel een bijzondere positie innam.⁵ Het was de plaats waar de horige boeren van het kapittel geacht werden de verplichte, jaarlijkse afdrachten (in natura) te voldoen en de locatie van de twee jaarlijkse hofdagen. Daarnaast was het ambt van hofmeier en -richter van het kapittel verbonden aan de horige boer op erve Hendrikman.⁶

Het is onbekend wanneer het Oldenzaalse kapittel in het bezit kwam van het erf. Het is mogelijk dat het erf in de 10de of 11de eeuw, niet lang na de stichting van het kapittel in het jaar 954, door de Utrechtse bisschop is geschonken ten behoeve van het levensonderhoud van de kanunniken. Of Hendrikman al direct als centrale hof van het kapittel functioneerde of dat de hoffunctie in later tijd, bijvoorbeeld na de reformatie, vanuit een locatie in de stad Oldenzaal naar Lemselo is verlegd, wordt in de geraadpleegde bronnen niet vermeld. Tijdens het onderzoek op de Hoesstie zijn in ieder geval geen aanwijzingen gevonden voor een bijzondere status van de opgegraven boerderij of zijn bewoners, bijvoorbeeld in de vorm een uitzonderlijk grote boerderij, van een gracht rond het erf of in de vorm van opvallend, luxe gebruiksvoorwerpen.

De in vergelijking met de andere laatmiddeleeuwse opgravingen in Twente grote hoeveelheid schuren, zou echter op de opslag van de aan het kapittel verschuldigde afdrachten in natura kunnen duiden. Hoe dan ook, na het midden van de 12de eeuw is het (voormalige) erf als akker in gebruik.

Als akker in gebruik

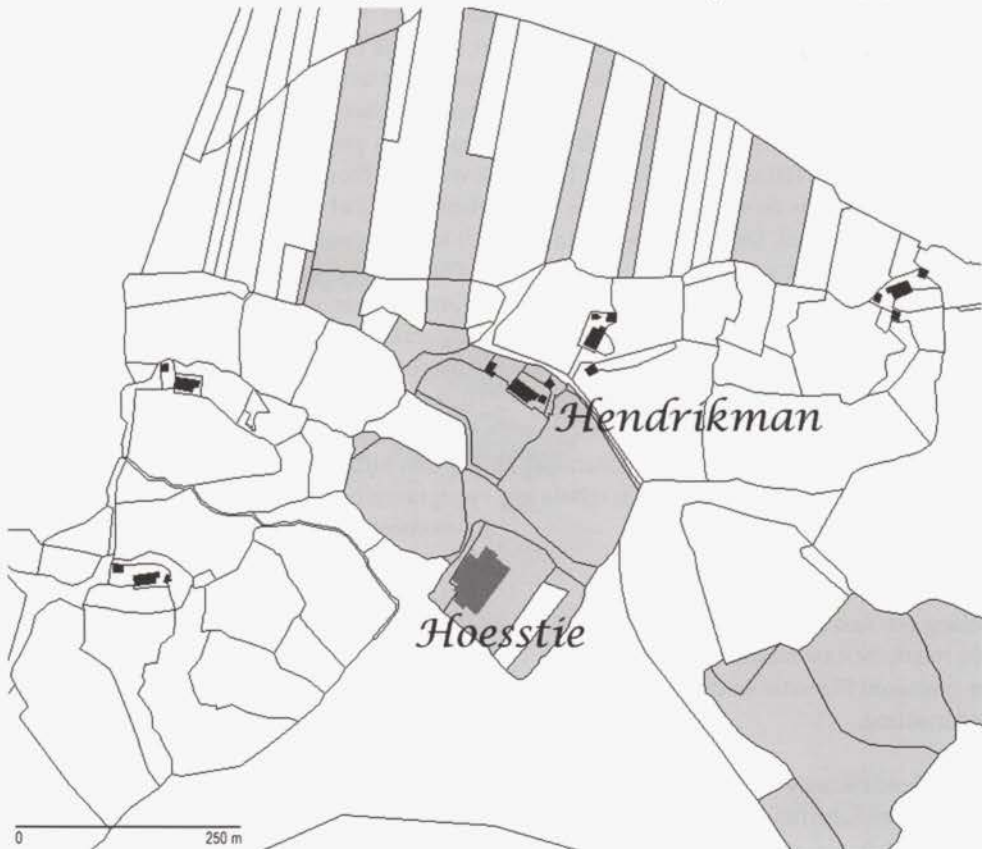
In de loop van de tijd werd het nederzettingsterrein door de toepassing van plaggenbemesting opgehoogd met een 40 tot 80 cm dik es- of plaggendek. De Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel bij de kadastrale minuutplannen van 1832 laat zien dat de Hoesstie in het begin van de 19de eeuw eigendom was van Gerardus Hendrikman en nog steeds als bouwland in gebruik was (figuur 3).⁷ Dat het perceel toen al als Huisstee bekend stond, toont het koopcontract dat in 1829 is opgesteld toen het Hendrikman door het Rijk aan Gerardus werd verkocht en waarin de bij de boerderij horende percelen opgesomd worden.⁸ De Hoesstie bleef de gehele 19de en 20ste eeuw tot erve Hendrikman behoren en bleef dat tot kort vóór de aanvang van het

archeologisch onderzoek.

Hoewel geen sluitend bewijs geleverd kan worden, kan op grond van het bovenstaande met enige mate van zekerheid aangenomen worden dat op de Hoesstie een vroege voorganger van erve Hendrikman is opgegraven. Na dit vastgesteld te hebben, is het interessant om te onderzoeken of ook op andere plaatsen in (Oost-)Twente op percelen met de veldnaam Hoesstie middeleeuwse resten voorkomen.

Eeuwenlang onveranderd

De veldnaam Hoesstie komt in heel Oost-Nederland voor. In de diverse veldnamenboeken worden zowel in Twente, Salland als de Achterhoek vele tientallen voorbeelden genoemd, soms ook in varianten als Hoesplaats, Hofste(d)e,

Figuur 3

Hemstea (Heemstede) etc. Uit een korte inventarisatie binnen de grenzen van de huidige gemeente Dinkelland blijkt dat hier nog meer dan vijftig percelen met de naam Hoesstie of een variant daarop bekend zijn.⁹

Een aanzienlijk deel van deze percelen bevindt zich binnen de grenzen van de oude buurtschappen in de nabijheid van een van oorsprong middeleeuws erf.

Omdat percelen nogal eens van naam veranderden of omdat de oude veldnamen vaak vergeten zijn, is het vrijwel zeker dat het Hoesstie-toponiem vroeger een grotere verspreiding kende. Het toponiem toont in sommige gevallen een opvallend robuust karakter. Vooral bij boerderijen die onderdeel waren van goederencomplexen van wereldlijke en geestelijke grootgrondbezitters lijken oude veldnamen (lang) bewaard te zijn gebleven. De meest waarschijnlijke reden hiervoor is dat de namen van de bij deze boerderijen horende percelen al vroeg in de administratie van de grootgrondbezitter zijn vastgelegd en eeuwenlang onveranderd in gebruik gebleven zijn. In de ligger van de bisschoppelijke hof te Oldenzaal uit 1554 worden bijvoorbeeld onder de hofhorige erven Esscher, Geerdink en Lansink te Gammelke percelen bouwland vermeld met de naam *dye Huysstede*. Net als erve Hendrikman zijn deze boerderijen in 1829 door 's Rijks Domeinen verkocht, waarbij de onderhavige percelen in het koopcontract als *De Huisstede* aangeduid zijn.¹⁰ Met behulp van het veldnamenboek van Weerselo is het nabij erve Esscher gelegen perceel nog steeds te lokaliseren.¹¹

Gezien de vroege vermelding van de veldnaam zouden zich ook hier de resten van een middeleeuwse voorganger in de bodem kunnen bevinden. Voor zover bekend, zijn op deze locatie echter nog geen archeologische resten uit de middeleeuwen aangetroffen.

Archeologische vondsten elders

Dat is bijvoorbeeld wel het geval op percelen met een Hoesstie-toponiem nabij de oude erven Detert te Dulder en Dusink te Klein Agelo. Verder zijn tijdens de bouw van de Rijksweg A35 te Usselo binnen een perceel met de veldnaam Hoesstie archeologische sporen van een laatmiddeleeuwse nederzetting gevonden, die waarschijnlijk afkomstig zijn van een voorganger van de (verdwenen) hof te Usselo.¹² Hieruit mag niet de conclusie getrokken worden dat het Hoesstie-toponiem in alle gevallen uit de middeleeuwen dateert. Ook huisplaatsen of erven die in later tijd zijn verlaten, werden als Hoesstie aangeduid, zoals blijkt uit een voorbeeld uit Oud-Ootmarsum.

In 1786 werd erve Kuks, hofhorig onder de voormalige, bisschoppelijke hof te Ootmarsum, circa 300 meter naar het noorden verplaatst naar de huidige locatie aan de Nutterseweg.¹³ De verlaten huisplaats wordt sindsdien aangeduid als *Kuks Hoesstie*.¹⁴ Het middeleeuwse erf Kuks moet waarschijnlijk ten westen daarvan gezocht worden waar archeologische resten de locatie van een oudere nederzetting verraden.

Het Twentse cultuurlandschap

Uit de casus Hendrikman en andere voorbeelden blijkt dat de veldnaam Hoesstie soms, maar zeker niet altijd, zoals het voorbeeld uit Oud-Ootmarsum laat zien, uit een ver verleden kan stammen. Op diverse plaatsen is sprake van een relatie tussen de veldnaam Hoesstie en archeologische resten uit de volle middeleeuwen (950-1250). In die tijd ligt de oorsprong van het huidige Twentse cultuurlandschap. Aan het begin van de volle middeleeuwen werden uit de Karolingische tijd stammende boerenerven verplaatst van relatief hooggelegen gebieden met droge zandige bodems naar

de lager gelegen randen daarvan. Binnen de voormalige woongebieden werden akkers aangelegd die de basis vormden voor de huidige essen. In de volle middeleeuwen werden diverse nieuwe erven gesticht, wat gepaard ging met een grootschalige uitbreiding van het akker-areaal. In de 12de of 13de eeuw is een groot deel van de boerenerven om een ons onbekende reden wederom verplaatst, waarbij ze hun huidige positie tussen de hooggelegen essen en de laaggelegen hooi- en weidegronden bereiken. Uit archeologische vondsten blijkt dat de resten van de middeleeuwse voorgangers van de huidige erven zich vrijwel altijd binnen een straal van circa 200 meter van hun opvolgers bevinden. Dat deze resten niet alleen door middel van archeologisch veldonderzoek maar soms ook met behulp van veldnamen opgespoord kunnen worden, is zonder meer een verrassing.

Literatuur

- Anonymus, 1992. *Veldnamen in Enschede* (Veldnamencommissie van de culturele raad van Overijssel). Uitgeverij Van de Berg, Enschede.
- Benneker, H.A. & H. Boink, 1991. *Veldnamen in gemeente Denekamp*. Stichting Heemkunde Denekamp, Denekamp.
- Engelbertink, H.J.A., A.L. Huttenhuis & G.J. Welberg, 1998. *Veldnamen van Weerselo. Eén gemeente, zeven marken*. Vereniging Heemkunde gemeente Weerselo, Weerselo.
- Hulshoff, A.L., 1953. *Het schattingsregister van Twente van 1475*. Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, Zwolle.
- Muller Fz., S., 1891. De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht 1325-1336, deel 2. *Werken van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht. Nieuwe Serie nr. 54*. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage.
- Nijhuis, G.A.B., 1996. Een nieuw huis op Kuks te Nutter. *Jaarboekje 1996*. Stichting Heemkunde Ootmarsum, Ootmarsum: 79-84.
- Oude Rengerink, J.A.M., 2005. Plangebied De Graven Es, fase 3: Kaalters Kaamp en De Hoesstie. Gemeente Oldenzaal. Een proefsleuvenonderzoek en opgraving. *RAAP-rapport 1146*. Archeologisch Adviesbureau RAAP, Amsterdam.
- Rorink, R.F.A., 1994. De hofdagen van de Proosdij en het Kapittel Oldenzaal. *Jaarboek Twente 33*. Stichting jaarboek voor Twente: 27-40.
- Verlinde, A.D., 1995. Sector onderzoek, overige projecten: Enschede-Usseler Es. In: G.H. Scheepstra (redactie). *Jaarverslag 1994*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort: 185.
- Vondelen-Riekert, A.J.C., van, 1991. Het erve Hendrikman (Hindrikman, Henderink). In: Anonymus. *De marke Lemselo*. Vereniging Heemkunde gemeente Weerselo, Weerselo.
- Welberg, G.J., 1994. *Historie van de marke Gammelke. Bewoners, erven en heren*. Vereniging Heemkunde gemeente Weerselo, Weerselo.

Noten

- ¹ Oude Rengerink 2005.
- ² Hulshoff 1953.
- ³ Engelbertink, Huttenhuis & Welberg 1998
- ⁴ Muller Fz. 1891.
- ⁵ Rorink 1994, Van Vondelen-Riekert 1991
- ⁶ In 1673 bekleedde Berend Hinderinck bij besluit van het kapittel van Oldenzaal de functie van hofrichter (Van Vondelen-Riekert 1991: 6).
- ⁷ Evertse-Crince Le Roy 2005..
- ⁸ Engelbertink, Huttenhuis & Welberg 1998: 72.
- ⁹ Engelbertink, Huttenhuis & Welberg 1998, Benneker & Boink 1991.
- ¹⁰ Welberg 1994
- ¹¹ Engelbertink, Huttenhuis & Welberg 1998.
- ¹² Anonymus 1992, Verlinde 1995.
- ¹³ Nijhuis 1996.
- ¹⁴ Benneker & Boink 1991.

Marie Koopmans, schrijfster uit Tubbergen (1888 -1979)

Martin Paus

De Twentse schrijfster Marie Koopmans heeft al 10 jaar een eigen gedenksteen in haar geboorteplaats Tubbergen. In 1997 verscheen een boek over deze schrijfster en letterkundige en bij de presentatie ervan werd door de auteur, Martin Paus, de suggestie gedaan Marie Koopmans te eren met een of ander monumentje. Deze suggestie werd door het gemeentebestuur van Tubbergen overgenomen en dat heeft geresulteerd in een gedenksteen, gemetseld in de zijgevel van haar geboortehuis aan de Grotestraat 63. In 1999 werd op 26 april - de geboortedatum van Marie Koopmans - de zandstenen gedenksteen, met enig ceremonieel onthuld door burgemeester Jos Houben en Martin Paus.

In 2008 heeft het college van B&W van Tubbergen, op initiatief van de gemeentelijke commissie Kunst en Cultuur, het besluit genomen een driejaarlijkse cultuurprijs uit te reiken, een prijs vernoemd naar deze in 1888 geboren schrijfster.

Het doel van deze cultuurprijs is het bevorderen van kunst en cultuur in de ruimste zin van het woord en het honoreren van bijzondere verdiensten op dat vlak. Dit jaar zal de Marie Koopmans Cultuurprijs voor het eerst worden uitgereikt. Ze wordt

toegekend door burgemeester en wethouders op voordracht van een Comité van Aanbeveling.

Veelzijdig

Ofschoon Marie Koopmans relatief onbekend is, is het toch niet zo merkwaardig dat de pas ingestelde cultuurprijs haar naam draagt. Ze is een van de weinigen - zo niet de enige - met naam en faam uit de gemeente Tubbergen die van betekenis is geweest op het culturele vlak. Daarom is het alleszins gerechtvaardigd de cultuurprijs naar haar te vernoemen. Marie Koopmans schilderde. Als een van de eersten heeft zij de Kroezeboom in 1911 aan het doek toevertrouwd. Tevens hield zij van muziek en speelde viool. Ook haar literaire belangstelling was groot. Zij verkeerde in kringen van schrijvers en schilders. Niet voor niets draagt een van de door haar geschreven boeken de titel *Om heuvelen vol kunst*. Tevens heeft zij in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw literaire bijdragen geleverd aan het tijdschrift *Opgang*. Dit was een gerespecteerd blad voor letteren en kunst.

Onbekend

Men kan zich echter afvragen waarom Marie Koopmans zo onbekend is gebleven. Was haar werk toch niet zo belangrijk?

Kroezeboom, schilderij van Marie Koopmans

Degenen die twijfelen aan haar literaire kwaliteiten, zullen na het lezen van dit artikel hopelijk tot de conclusie komen dat ze wel degelijk in het rijtje van Oost-Nederlandse auteurs thuis hoort. Ze begon betrekkelijk laat naam te maken in de wereld van de Nederlandse letterkunde. Zij was een ijverig medewerkster aan verschillende kranten en tijdschriften, zoals het *Overijsselsch Dagblad*, *De Nieuwe Twentsche en Almeloche Courant*, *de Katholieke Illustratie*, *Roeping*, *De Tijd*, *De Maasbode* etc. Het hoogtepunt van haar literaire werkzaamheden lag in de jaren 20 tot 30 van de vorige eeuw. Haar werk maakte op uitgever L.J. Veen in Amsterdam een gunstige indruk.

Bij Veen werden enige romans van haar uitgegeven, waaronder *De Bovenmeester* en *De Katoenkoning*. Alleen *Mooi-Mienken* en 'n *Smokkelkönning* verscheen bij Thieme in Zutphen. De drie boeken vormen een trilogie.

In de schaduw

Oost-Nederland kende in die tijd in feite maar twee auteurs van formaat die zich hebben gewijd aan de Twentse taal: Johanna van Buren, geboren in 1881, en Cato Elderink, geboren in 1871. Naast deze schrijfsters verdient Marie Koopmans een plaats als literaire dochter van het Twentse land. Terwijl er over de eerste twee veel gepubliceerd is, is Marie Koopmans altijd in de schaduw gebleven, waarschijnlijk omdat ze Twente had verlaten. In 1954 maakte meester Vloedveld melding van haar in *De Overijsselse streekliteratuur* door onder andere te schrijven dat onder de schrijvers die bijdragen leveren aan de streekliteratuur Marie Koopmans, Belcampo en Aar van de Werfhorst een vooraanstaande plaats innemen.

Professor Anne van der Meiden schrijft mij over haar het volgende: *Literair gezien zit Marie Koopmans toch in de buurt van de Limburgse Marie Koenen, al was die naar*

mijn bescheiden mening begaafder. En zeker ook in de buurt van Antoon Coolen, die immers, zij het wat later, uit dezelfde roots voortkwam. Zo'n cultuurportret is aardig, want daaruit blijkt dat Twente ook een eigen roman- en vertelcultuur heeft gehad vanuit de roomse traditie.

Marie Koopmans beheerste het Twents heel goed. Opgegroeid in Tubbergen als dochter van een invloedrijke ondernemer, toont zij nadrukkelijk belangstelling voor de mensen en haar omgeving.

Folklore

Ook toen zij op ruim dertigjarige leeftijd Tubbergen verliet, bleven Twente en de Twentenaren haar dierbaar. Dat blijkt uit het voorwoord van *Mooi-Mienken* en 'n *Smokkelkönning* waarin ze onder andere schrijft: *De Tukker of Twentenaar is iemand met 'n rustigen humoristischen kijk op leven of dingen, wat leidt tot die nieuwe woordvormingen. En zijn 'het koomp wà', het komt wel, stamt uit diepgeworteld overgeërfd Godsbetrouwen - het mooiste van het vele moois, wat 'oons ländeken' het zijne blijft noemen.* Dit boek, dat het leven schetst van Twentse smokkelaars tijdens de Eerste Wereldoorlog, vormt het slot van haar Twentse trilogie. In *De Bovenmeester* wordt het Twentse volksleven tot de opkomst van de industrie beschreven en *De Katoenkoning* behandelt de groei van de Twentse fabrieksstad.

Daarnaast heeft de schrijfster een aantal verhalen geschreven over de Twentse folklore. Zo publiceerde ze in *De Maasbode* een artikel getiteld *De Pinksterbroed* in Twente en in *De Tijd* schreef ze een reeks *Schetsen over Volksleven en -gebruiken*. Met name deze bijdragen bevatten een schat aan belangrijke historische zaken. Zo behandelt ze ondermeer de vraag waar de naam Tukker vandaan komt. Zij schrijft: *Het is feitelijk*

een klein schuw vogeltje dat zijn nest verbergt in de zoogenaamde lange hei. Doch als men lachend beweert; hij is een echte Tukker – dan bedoelt men: hij houdt een slag om den elleboog. De Twentenaren heeten namelijk te lijden aan dit euvel – het draaien. Haar uitleg komt aardig overeen met de mening van doctor Bezoen, in de periodiek Twenteland, waarin deze verwijst naar de kneu die vooral in heidegebieden voorkomt.

Religieuze passie

Ofschoon Marie Koopmans zich bijzonder interesseerde voor haar geboortestreek en er zelfs prat op ging een Tukker te zijn, evenals haar beroemde plaatsgenoot doctor Schaepmans trouwens, ging haar passie toch vooral uit naar het katholieke geloof, dat haar leven beheerste. Ze was op haar manier altijd verbonden met God. In haar religieuze leven heeft ze daar op geheel eigen wijze inhoud aan weten te geven. Ze had veel respect voor allen die gezag hebben binnen de roomse kerk en het is daarom niet vreemd dat ze bij de naam van haar broer altijd de titel monseigneur vermeldt.

Marie Koopmans leidde heel bewust een eigen leven en ging haar eigen weg. Wellicht was ze daardoor enigszins vreemd in de omgang. Ze was rechtlijnig, niet gemakkelijk van een eenmaal gevormd denkbeeld af te brengen met een bijzonder sterk gevoel voor eigenwaarde. Dat maakte haar werk in de ogen van sommigen waardevol.

Kritiek

Maar naast veel lof was er ook veel kritiek op haar schrijverstalent. In *De Boekenschouw* wordt een en ander als volgt verwoord: *Marie Koopmans is een ijverige schrijfster. Zij heeft al menig roman voor*

het Katholieke volk afgeleverd, heel leesbaar en heel leerzaam. Menschen van eenigen smaak en oordeel bevredigt zij echter niet. Vooreerst stelt zij het Katholicisme te opgepoetst voor: alle slechte Katholieken zijn in haar romans duivelen, alle goede zijn engelen. Bovendien is het niet waar, dat wie zijn katholieke beginselen goed naleeft ook in het leven voorspoedig is. Dikwijls is het omgekeerd. Marie Koopmans simplificeert te veel en heeft in haar boeken te weinig oog voor de mysterieuze gecompliceerdheid van natuur en bovennatuur.

Men zou kunnen stellen dat haar verhalen en romans een beetje zwaar op de hand

zijn. Geheel in de katholieke denktrant van die tijd kregen ze allemaal een gelukkig einde. Ze eindigen of met een verzoening, of met een terugkeer

uit een afkeurenswaardige levenswijze, of met een regelrechte bekering. Dit was in die kringen in het begin van de twintigste eeuw een algemeen voorkomende tendens. Gesteld kan worden dat de intriges die Marie Koopmans bedacht vaak origineel zijn. Ze had een scherp observatievermogen en koppelde daar haar mening aan, die geheel in overeenstemming was met de opvattingen van haar kerk. Zo was ze nu eenmaal grootgebracht.

Trots

Marie Koopmans onbekend of onbelangrijk? Hoe dan ook, de gemeente Tubbergen is trots op haar persoon en de naar haar vernoemde cultuurprijs is tevens een eerbetoon aan haar kwaliteiten als schrijfster. Ongetwijfeld zal het haar bekendheid vergroten.

Van lezers voor lezers. Vraag en antwoord.

In het vorige nummer stelde de heer Paul Rouing in deze rubriek de volgende vragen:

De bekende staatsman dr. H.J.A.M. Schaepman schreef in 1883 het gedicht 'Een duizendjarig rijk'.

Volgens dit gedicht zouden zich in de 8ste en 9de eeuw veertien gezinnen in Vasse gevestigd hebben. Heeft dr. Schaepman dit zelf verzonnen of is er inderdaad sprake van een bestaande overlevering?

De heer Henk Woolderink gaat in het onderstaande op deze vragen in:

Dr. Schaepman heeft in 1883 de bewoning van Vasse in de 8e en 9e eeuw niet verzonnen. Hij was ongetwijfeld op de hoogte van publicaties van Lacomblet (1857) over het goederenbezit van het Klooster Werden aan de Ruhr en een daarop gestoelde publicatie van zijn tijdgenoot dominee Molhuysen in de Verslagen en Mededelingen van de Vereeniging voor Overijssels Regt en Geschiedenis. In deze publicaties wordt gewag gemaakt van Twentse boerenerven. In 796 verblijft Ludgerus tijdens één van zijn missiereizen in Wichmond aan de IJssel ten zuiden van Zutphen. Daar doet de edelman Oodhelm een schenking aan de relikwieën van Sint-Salvator en de Heilige Maria in het reisaal van Ludgerus. Hij schenkt dan onder andere na zijn dood een hoeve in Dulder (Thuleri) en een hoeve in Manheri (Mander) in Northtuiani (Noord-Twente). In 799 volgt een nieuwe schenking van Oodhelm aan de voornoemde relikwieën in Mander en Hasungum (Hezigen). In de daarop volgende jaren worden nog vele schenkingen gedaan. In een goederenlijst van circa 950 worden erven genoemd in Dulder, Mander, Hezigen, de Lutte, Beuningen, Lonneker, Twekkelo, Driene, Hasselo, Zenderen, Albergen, Reutum, Haarle, Volthe, Rossem, Lemselo, Fleringen, Denekamp, Breklenkamp, Noetsele en Daarle. De namen van de buurtschappen zijn sindsdien ongewijzigd gebleven, maar de namen van de erven zijn,

evenals die van de bewoners, veranderd in christelijke namen. In 804 wordt Ludger bisschop van het nieuw gestichte bisdom Munster en als hij overlijdt, wordt hij begraven in het door hem gestichte klooster Werden aan de Ruhr. Zijn reisaal met de relikwieën gaan mee naar het klooster en de schenkingen zijn daarna nog eeuwenlang eigendom van het Klooster Werden. Gezien de veelheid van erven die vóór 1000 al genoemd zijn in Twente is het heel aannemelijk dat de andere Twentse buurtschappen dan ook al bestaan hebben evenals de latere gewaarde boerderijen met rechten in de gemeenschappelijk gebruikte markegrond. Het is echter best mogelijk dat de buurtschappen met hun erven en Germaanse markestructuur nog ouder zijn dan de 8e eeuw. We stuiten dan echter op de thans niet meer houdbare overwaardering van schriftelijke bewijsstukken. Er komen de laatste jaren zoveel oudheidkundige vondsten tevoorschijn dat herijking noodzakelijk is. Om een voorbeeld te noemen: Borne wordt in 1206 in een schriftelijk stuk genoemd in verband met een ruiling van kerken. Maar de vondst van het Frankische riddergraf op de stroon-esch met munten van circa 800 is een zeker zo waardevol spoor. Ik kom hier dan ook op een antwoord op de tweede vraag. Een van de theorieën over dit graf bij een boerenhuis is dat het een begraving zou zijn van de stichter van de buurtschap. Verder wordt de stichting van Oldenzaal (Oldensala) door sommigen toegeschreven aan de Salische Franken. In de buurt van

Heeten in Salland is een grote Frankische nederzetting opgegraven met een belangrijke ijzerindustrie. De overlevering van vestiging van Frankische boeren in de Graafschap Bentheim behoort dan ook niet tot de onmogelijkheden.

De vraag aan de lezers in dit nummer heeft betrekking op een onlangs door de Oudheidkamer verworven schilderij van

Gerard Cornelis Krol. Zie het artikel Uit de collectie van de Oudheidkamer.

De vraag luidt: wie kan meer informatie geven over het schilderij Zondagmorgen Ootmarsum 1920. Wie zijn bijvoorbeeld de personen op het schilderij?

Stuur uw reactie naar de redactie (zie colofon).

Lodewijk Napoleon

Gerard A.B. Nijhuis

Lodewijk Napoleon, een broer van de grote Franse keizer, was koning over Holland van 1806 tot 1810. Dit voorjaar is het 200 jaar geleden dat hij een rondreis maakte door Twente. Hij wilde in de diverse dorpen en stadjes kijken hoe het met de nijverheid (voornamelijk de textiel) gesteld was, gezien waar kanalen nodig werden geacht, en de verdeling van de kerkelijke goederen afronden. De wegen over het land waren onverhard en zo slecht, dat de aandacht gericht was op het snelste verkeer, namelijk over het water. Dit artikel geeft onder andere een aardig beeld van 's konings overnachting in Hardenberg.

Sinds de inval van de Fransen in 1795 in de Republiek, werden de reeds in Frankrijk geldende vrijheden van de mens, ook hier 'doorgedrukt'. Al vanaf 1798 werd de diverse kerkgenootschappen opgedragen de waarde van hun bezittingen (in geld en goederen) op te geven. In meerdere en mindere mate werd daaraan voldaan, mogelijk met de gedachte dat de Fransen wel weer zouden vertrekken. Het zou zo'n vaart niet lopen. Maar hoe langer het duurde hoe duidelijker de realiteit werd. Meer dan tien jaren zouden volgen waarin de opgave van de kerken geregeld werd. In 1809 was het echt zover dat de verdeling plaats zou vinden. Uiteraard waren er pastoors en predikanten die met hun secondanten voor hun rechten en bezittingen stredden. De katholieken dachten dat ze alle goederen die vóór de reformatie in hun bezit waren terug zouden ontvangen. Dit nu ging niet door: de destijds geconfiscieerde goederen waren allang in handen van de overheid (Ridderschap en Steden) en werden nu door de Fransen

verkocht tegen het hoogste bod. Zo zijn de meeste erven in handen van de pachters gekomen, wiens voorouders vaak al eeuwenlang het erf hadden geëxploiteerd.

Route

Hoe verliep de reis van de koning door Twente? Hij ging van Enschede via Oldenzaal naar Almelo.¹ Daarna richting Weerselo. Vanuit Weerselo ging het naar Ootmarsum, waar hij op de grens van de gerichten Weerselo en Ootmarsum, door honderden boeren te paard welkom werd geheten. De stad Ootmarsum laat deze intocht op 29 maart herleven met een optocht.

Vanuit Ootmarsum ging de reis naar Hardenberg. Je zou verwachten dat dit over Overijssels grondgebied zou gaan. Maar deze trip ging via het graafschap Bentheim vermoedelijk omdat de zandwegen te onbegaanbaar waren. Het vervoer over water ging vijf keer zo snel als over land.

De Zwolsche Courant van 28 maart 1809 meldt het volgende:

't Laar den 13 maart. Ter gelegenheid van

het passeren van de Vecht op 11 maart door Zijne Majesteit de koning van Holland, hebben diverse meyers uit Wilsum, een dorp, twee uren van hier gelegen, hunnen onderdanigsten eerbied getoont, terwijl een derzelve, Hinderik Stoete genaamd², behorende onder het capittel van Oldenzaal, zich aan de genade van Z M nederig aanbeval en ootmoedig om eenige vermindering der jaarlijksche pachtpenningen voor den tijd zijns levens verzocht, daar hij verleden jaar door eene ongelukkige verzwearing het gebruik zijner linkerhand verloren hadde en nu niet meer in staat was om de pacht te kunnen betalen. De koning gaf hem middels een van zijn officieren 20 dukaten, waarbij elke ducaat met een dankbare traan werd besproeid. Nog twee personen, een meisje van 15 jaar en een jongen werden, vanwege hun ziekte geholpen en de armen kregen geld uitgekeerd.

Uit bovenstaand krantenbericht valt op te maken dat de koning op Duits gebied gebruik heeft gemaakt van meer dan een vaartuig op de Vecht. Mogelijk heeft de koning met zijn gevolg vanaf Lage eerst de Dinkel gevolgd en vandaar de Vecht (bij Neuenhaus) tot aan Hardenberg. De boeren uit Wilsum zijn dus naar 't Laar gereisd, in vogelvlucht ongeveer 10 km door moerassig gebied.

Overnachting in Hardenberg

We weten van sommige steden wel en van andere niet waar de koning met zijn gevolg overnachtte. Over zijn bezoek aan Hardenberg schrijft de Koninklijke Courant van 11 maart 1809. Verder bevindt zich in dit archiefstuk een lijst met namen van het gevolg van de koning. Vermeld staan onder andere: Zijne Majesteit, Den Aide de Camp, Twee kamerdienaars, De Prefect, De Minister (van Binn zaken) Twent van Kortbosch, Generaal Majoor Krajenhoff, Inspecteur Weldeman, Inspecteur IJsseldijk, etc. In totaal 23 personen. Uiteraard heeft ook een groep soldaten, al gauw 60

personen, een oogje in het zeil gehouden. Zicht op hoe de vorst met zijn gevolg de avond en de nacht doorbracht, geven ons aantekeningen uit een familieboek en wel dat van Soeters, kommies van de Convooiën en Licenten in Hardenberg³. Het onderstaande is door mevrouw Soeters opgetekend omdat haar man zich ziek voelde:

1809 vrijdag den 10 van Lentemaand was het dat zijne Majesteit Lodewijk Napoleon de 1e Koning van Holland, de stad Hardenbergh met zijne tegenwoordigheid vereerde. Zijne Majesteit verzeld door de Heeren Aide de Kamp, Traver⁴, minister van Binnenlandse zaaken Twent van Raaphorst⁵, de Prefect Linisfoort en anderen die op deeze bijzijnde lijst geplaatst zijn, kwam des nademiddags om 3 uur aan en nam zijn intrek ten onzen Huize. Ging in de voorkamer, alwaar ik, wegens de ziekte van mijne Echtgenoot, met mijn zoon Joan Soeters, de eerste audientie bij Z M hadden. Z M was zeer vriendelijk, vraagde welke Post bekleed uw man. Ik antw: Commies Coll(ectie) der Con(vooien) en Lic(enten). Uw man is oud? Ik antwoorde Ja Sire! en ziek, zoude anders in Persoon zijn hulde aan Z M komen aanbieden. Ik neem de vrijheid mijnen zoon in de gunst van Z M te beveelen om hem tot opvolger in de Post zijnes vaders te begunstigen. Vervolgens gaf mijn zoon aan Z M een Request over waarin mijn verzoek wierd herhaald. 't Welk Z M aannam en wij gingen uit de kamer. Een half uur daarna kwam den Heer Minister van Binnenl. Zaaken aan mijn zoon zeggen dat het verzoek door Z M was g'acordeert en tevens dat, wanneer wij iets hadden aan Z M te verzoeken ons direct bij Z M moesten vervoegen. Na aan de Regeering en Kerkenraad vervolgens audientie verleend te hebben spijsde Z M in dezelve voorkamer. De Heeren van 't gevolg benevens den Heer Kwartierdorst Palland van Eerde⁶, de Postmeester

A.H.Cramer⁷ spijsden in onze eetkamer. De Hofmeester, Chef de Cuisine en de kamerdienaars in de groote kamer en de Livreij bedienden in de keuken. Nadat dit alles was afgelopen, ging Z M in de groote kamer die tot hoo(g)st deszelfs nagtverblijf was gereed gemaakt, bleef daar tot 10 uur en begaf zig te rust in de voorkamer wierd de rustbank opgemaakt voor den Heer Aide de Kamp Traver (Generaal Colonel) en 2 kamerdienaars logeerden in onze eetkamer. Voor de deur der kamer daar Z M logeerde stonden 2 Husaren op Schildwagt, voor het Huis Husaren te paard. Zaterdag 11 maart om 9 uur vertrok Z M weer van hier, liet ons weten dat hoogstdezelve over ons en 't Logement zeer voldaan was. Door den Heer Prefect van 't Paleis wierd wegens zijn M aan mijn zoon een wissel van 300 gulden overhandigd voor onze Meid.

Een deel van de tocht ging door Duitsland. Ik heb daar onderzoek gedaan naar vermelding van dit bezoek. Helaas heeft dat geen resultaat opgeleverd.

Lodewijk Napoleon

't Inschrien 2009 / 1

Literatuur:

- Jaarboeken van het koninkrijk der Nederlanden geredigeerd door Martinus Stuart. NB Nr 181
- Een themanummer van de *Oet de Boerschopn* (Heemkundevereniging Oalde Gemmente Weersel) geeft veel stof over het bezoek van de koning in Twente
- In nr 1, jrg 4 (maart 2009) van *Ons Oldenzaal* staat zijn bezoek aan Oldenzaal vermeld.

Noten:

- ¹ Een uitgebreide beschrijving van de reis en het bezoek aan Weerselo staat in het Themanummer van *Oet de Boerschopn* (orgaan van de Heemkunde vereniging Oald Weersel, voorjaar 2009 nr. 109). Zijn binnekome in Oldenzaal in *Ons Oldenzaal* jrg 4 nr 1.
- ² Dit was Hindrik Rotman die op het erf Stoete getrouwd was.
- ³ Historisch Centrum Overijssel te Zwolle, 212.1 / 55 Collectie Soeters.

⁴ Aide de Camp is een hoge legerfunctie. De naam Traver is uit Amerika afkomstig.

⁵ Adriaan Pieter Twent van Raaphorst, heer van Rozenburg en sinds 1811 graaf van het Franse Keizerrijk.

⁶ Adolph Warner Palland van Eerde was lid van de Staatsraad sectie koophandel en koloniën.

⁷ Adolf Hendrik Cramer, geboren te Delden, was in 1809 administrateur-generaal van de Koninklijke Posterijen; hij was als vurig patriot in 1787 naar Frankrijk gevlucht.

Boeksignalement

Geert Bekkering

Het Schuldboek van Arend Kenkhuis, bewerkt door Tilly Hesselink-Van der Riet, Wim Kuiper en Cor Trompetter, uitgeverij Aksant, ISBN 978-90-5260-319-3, € 29,50.

Arend Kenkhuis (circa 1578-1642) was een doopsgezinde koopman uit Almelo. Hij handelde in veel producten, maar was vooral textielhandelaar. De bedragen die hij van zijn afnemers tegoed had, legde hij vast in een zogenaamd schuldboek. De historische betekenis van het schuldboek van Kenkhuis is groot. Het geeft een fraai beeld van de koopman zelf en van de eerste helft van de zeventiende eeuw. Ook zijn omgeving leren we kennen, eigenlijk heel Twente, maar vooral de regio Almelo. Het laat ons zien hoe een actieve koopman heel Twente doorkruiste en hoe hij kansen greep op winst uit handel. Zijn uitgebreide kring van handelsrelaties wordt met naam en toenaam genoemd. Daardoor is het boek een ware schatkamer voor genealogen, omdat het gaat over een periode waarin doop-, trouw-

en begraafboeken vrijwel ontbreken. We kunnen er ook heel wat uit leren over luxe goederen in die tijd. Wat kochten mensen zoal? De Twentse klanten van Kenkhuis komen daardoor goed tot leven.

Dr. Everhard Jans, *Gevel- en stiepeltekens in Twente en de Achterhoek*, uitgeverij Aprilis, Zaltbommel, ISBN 978 90 5994 201 1, € 19,50, 84 pagina's, ca. 100 tekeningen, formaat 22 x 22 cm, gebonden in harde band.

Architect en regiokenner Jan Jans (1893-1963), raakte tussen 1935 en 1963 in de ban van de gevel- en stiepeltekens, van traditionele boerderijen in Twente, Salland en de Gelderse Achterhoek. Dit zijn afweertekens, die de openingen van het huis moesten beschermen tegen kwade invloeden en onzure elementen. Een omvangrijker boek uit 1974 is allang uitverkocht en een nieuw publiek heeft recht op goede informatie over dit onderdeel van de streekcultuur. Jan Jans legde er veel vast in potlood, ook in het graafschap Bentheim en westelijk Munsterland. De traditionele waarden werden door eenvoudige boeren en boerentimmerlieden soms erg kunstzinnig vastgelegd en

door Jan Jans fraai getekend. Er zijn 350 tekeningen van geveltekens en een vijftigtal stiepeltekens (op de paal tussen de grote staldeuren). De geveltekens hebben vaak (ook) een christelijke duiding gekregen, waarbij protestantse en katholieke streken duidelijke verschillen laten zien. Een uitvoerige literatuurlijst geeft de bronnen weer van dit kijkboek.

Jaap Tuik, *Een bijzonder energiek ondernemer, Rento Wolter Hendrik Hofstede Crull (1863-1938): pionier van de elektriciteitsvoorziening in Nederland*, uitgeverij Walburg Pers en HCO, 2009, ISBN 978.90.5730.640.2, 144 pagina's met hard kaft. In de boekhandel te koop voor € 19,95, bij het museum HEIM in Hengelo.

Hofstede Crull was een zeer boeiend en controversieel figuur. Rond 1900 was elektriciteit een zaak waarmee welgestelden zich wilden profileren als vooruitstrevend. Crull was zeer ondernemend, had een goede kennis van de nieuwe techniek, bezat organisatietalent en durf, dus hij sprong in die markt. Vindingrijk en met visie droeg hij bij aan de elektrificatie van Borne, Terborg, Elst, Driebergen/Doorn, Hengelo, Delden, Enschede, Zuid-Limburg en Doetinchem. Crull wist zich in die pioniersfase met de juiste medewerkers te omringen en dat leverde spannende ontwikkelingen op. Het was geen gemakkelijk heerschap en naast grote successen kende hij veel misère. Hij was de grote man achter de HEEMAF, maar veroorzaakte ook bijna een faillissement. Jaap Tuik heeft een prachtig boek geschreven, met veel technische details, maar zeker niet saai. U verwacht uiteraard niet een roman te lezen, maar Tuik geeft voldoende sfeerbeelden en citeert ruim uit fraaie, oude teksten. Bovendien laat hij de ontwikkelingen in de elektriciteitsbranche zien als een aspect van maatschappelijke en sociale omstandigheden. Er zitten veel menselijke verhalen in het boek, zowel van arbeiders als van hun bazen. Als u een goed beeld wilt hebben van het leven van uw voorouders in Twente rond 1900, is dit boek een aanrader.

OKThuis nu officieel bezit Oudheidkamer

30 januari was voor onze Vereniging een bijzondere dag. Voorzitter Jan van Alsté en secretaris Janny Willemsen ondertekenden bij de notaris het contract, waarmee de Oudheidkamer zich officieel de trotse eigenaar mocht noemen van het pand aan de Stroinksbleekweg. Met het zetten van deze handtekeningen werd een onrustige periode afgesloten en ging de Vereniging een nieuwe fase in in haar meer dan honderdjarig bestaan.

De goedkeurende blik van de voorzitter spreekt boekdelen

Twentse paddenstoel

Oplossing vorige nummer:

De paddenstoel bevindt zich op het kruispunt van de Oude Postweg en het Lossersvoetpad, ongeveer drie kilometer buiten Oldenzaal. Op dit kruispunt stopte vanaf het midden van de zeventiende eeuw de (post)koets. Passagiers liepen vanaf hier naar Oldenzaal en de post werd achtergelaten in een postbus op een paal. Onder de titel *Franco Courantenpaal* vindt u in dit blad een kort artikel over dit onderwerp.

Kennelijk waren de vragen bij de vorige paddenstoel aan de pittige kant. Er waren slechts twee goede inzendingen. We lootten de volgende winnaar: de heer H. Wullink uit Zwolle.

Nieuwe paddenstoel

De paddenstoel in deze puzzelwedstrijd staat in de buurt van een landschappelijk interessant gebied. Al vanaf de vroege middeleeuwen hebben mensen hier op een zeer ingenieuze manier gebruik gemaakt van water. We bedoelen daarbij **niet** een watermolen. Doe mee en win het boek *Een bijzonder energiek ondernemer, Rento Wolter Hendrik Hofstee Crull (1863-1938): pionier van de elektriciteitsvoorziening in Nederland van Jaap Tuik*.

Wat moet u doen?

Beantwoord de twee vragen en stuur de antwoorden naar de redactie van dit blad:

- 1 Hoe heet het pad waaraan zich de paddenstoel bevindt?
- 2 Hoe wordt het gebied genoemd waar het water zo ingenieus wordt gebruikt?

Vergeet niet uw naam, adres en telefoonnummer te vermelden.

Stuur uw oplossing in voor 20 april 2009 naar:

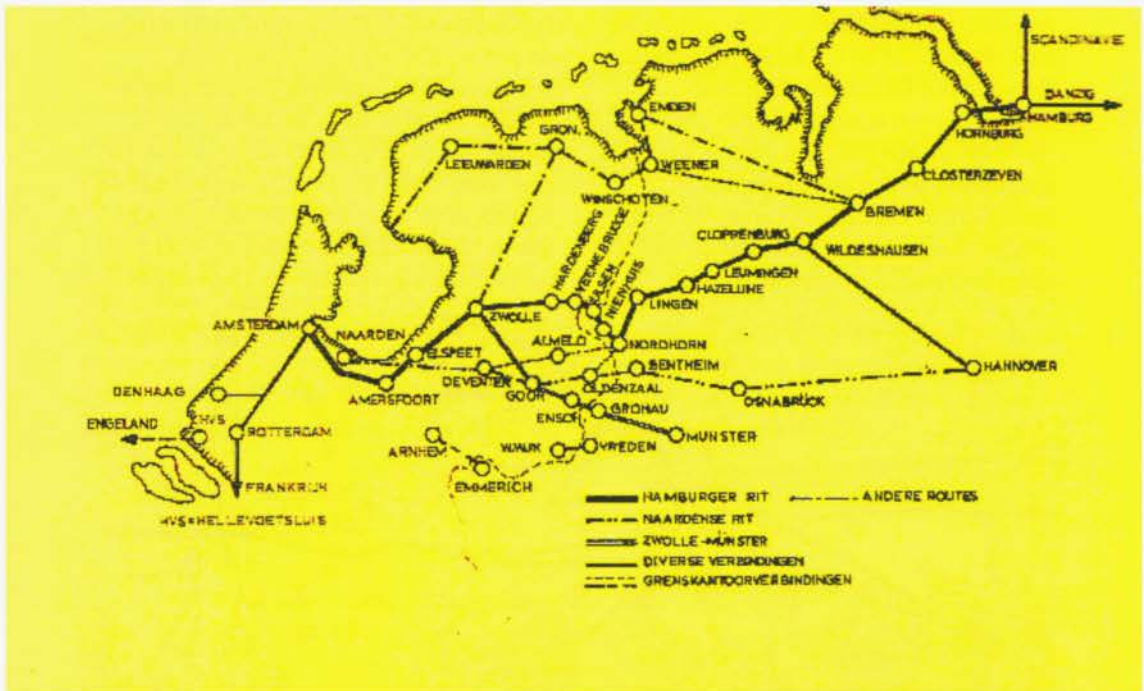
Franco courantenpaal

Willy Ahlers

De paddenstoel in de prijspuzzel bevindt zich op het kruispunt van de Oude Postweg en het Lossersvoetpad, ongeveer 3 kilometer buiten Oldenzaal. Dit artikel gaat in op enkele interessante bijzonderheden op deze locatie met betrekking tot de postbezorging. Tijdens de 80-jarige oorlog (1568 – 1648) werd de post meestal uit veiligheidsoverwegingen via de waterwegen vervoerd. Na 1648 ontstonden er steeds meer postverbindingen over land. Deze taak werd vaak uitgevoerd door onverschrokken soldaten wat de snelheid ook nog ten goede kwam. Door Twente liepen twee belangrijke postverbindingen.

Belangrijk voor Twente waren twee internationale routes. Het 'Hamburger Rit' was de verbinding tussen Amsterdam en Hamburg. Deze liep over Zwolle, Hardenberg en Lingen naar Bremen en

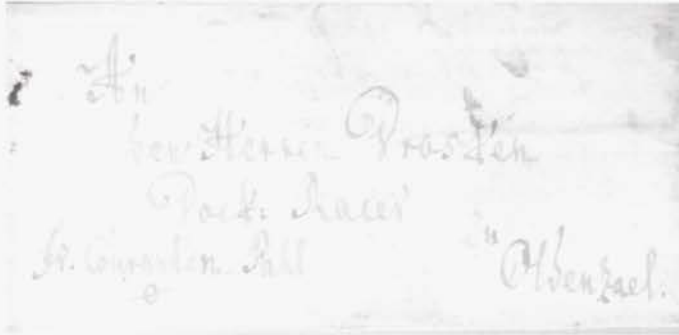
en Hannover. Tussen Amsterdam en Naarden was een bootverbinding. Het vervoer bestond uit maximaal acht personen en enige vracht. Vanaf 1664 werd een route gevolgd via

verder. Veel Twentse steden hadden een eigen bodeloop op deze rit via het Duitse Uelsen of Neuenhaus. De rit werd tweemaal per week uitgevoerd per postkoets. De tweede internationale route was de zogenaamde 'Naardense Rit', een verbinding tussen Amsterdam, Osnabrück

Deventer, Delden en Bentheim. In het begin was Enschede in de route opgenomen, maar later werd deze langs Oldenzaal verlegd. Deze postweg kruist de huidige weg tussen Oldenzaal en Enschede bij de vroegere steenfabriek. Het straatnaambordje verwijst naar de verbinding Deventer - Hannover.

Ondanks vele protesten onder andere van Lingen bleef deze rit tot 1835 bestaan. Op het kruispunt van de Postweg met het Lossersvoetpad, bij erve Bulthuis, stapten de passagiers voor Oldenzaal uit. Daar staat

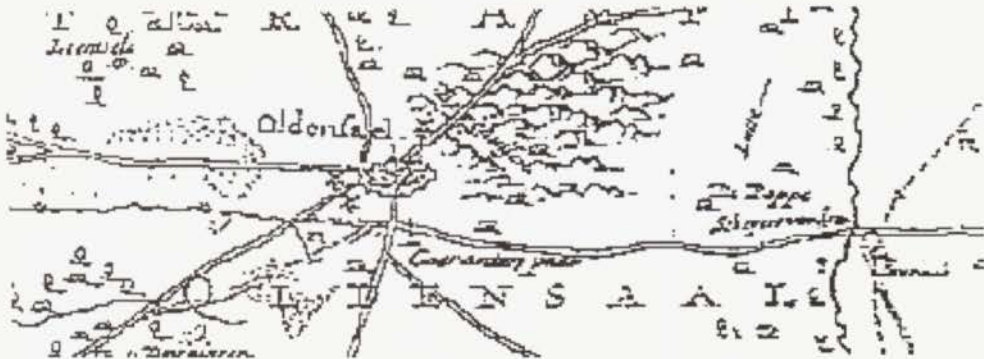

koets om de stad te leiden. Enerzijds wilde de stad een vergoeding en anderzijds waren de poorten na zonsondergang toch dicht. Rond 1800 zag Oldenzaal het grote nadeel ervan in en bood zelfs aan de wegen naar

en in de stad te verbeteren als de postkoets Oldenzaal zou aandoen. Het was immers tot nu toe niet mogelijk brieven met geld te verzenden. Ook was er de verplichting de port vooraf te betalen, hetgeen niet gebruikelijk was. Port achteraf betalen gaf de verzender een redelijke garantie dat de post ook daadwerkelijk bezorgd werd.

dan ook onze paddenstoel. Een wandeling naar de stad van zo'n 3 kilometer volgde. De post voor Oldenzaal en directe omgeving werd achtergelaten in een 'postbus' op een paal. Op de post werd dan aangegeven franco courantenpaal. Passagiers of wandelaars namen de post zonder verdere kosten mee naar de stad. De naam courantenpaal verwijst naar de

Na de postnationalisatie rond 1800 werden de postverbinding met Twente sterk gewijzigd. Alle stedelijke postactiviteiten werden verenigd en de steden afgekocht. Veelal bleven de postmensen in dienst. De post werd vanaf 1810 van Deventer naar de belangrijkste plaatsen in Twente gebracht. Dit werd driemaal per week uitgevoerd. De post diende bij voorkeur via Deventer te

'Oprechte Haarlemsche Courant' waarop enkele vooraanstaande Oldenzalers, waaronder waarschijnlijk Racer, een abonnement hadden. Een bijzonderheid is dat in tegenstelling tot andere steden aan het bezorgen in Oldenzaal geen kosten waren verbonden, zoals uit onderzoek blijkt. Er waren twee belangrijke redenen om de

worden verzonden.

De volgende grote verandering kwam met de komst van de spoorwegen in 1865. De postritten over land werden waar mogelijk vervangen door de trein. In plaats van drie maal per week werd nu driemaal of nog vaker per dag de post bezorgd.

Twentse sage: De Hunnen van de Hakenberg

Elias Vermeer

Ieder verstandig mens weet het: voordat een kraamvrouw weer naar de kerk is geweest moet ze oppassen, want dan is ze vatbaar voor boze krachten. Dat wist de boerin van de erve Hakenberg natuurlijk ook wel, maar nadat ze een kindje had gekregen, was ze toch zo onbezonnen om 's avonds voor de kerkgang nog even naar het land te gaan. Stom, stom, stom! Want onder de Hakenberg leven de Hunnen en dat is nou niet bepaald een gezellig volkje. Ze leven daar in onderaardse gangen en er loopt er zelfs één helemaal naar de Huneborg bij Ootmarsum. De mooiste gang loopt echter naar de havezate Everlo, want die is helemaal met goud geplaveid. Door hebzucht bevangen hebben velen naar die gang gezocht, maar hij is nooit gevonden, dus hij ligt er nog steeds. Het waren deze Hunnen die handig van de verzwakte positie van de boerin gebruik maakten. Ze overvielen de arme vrouw en sleepten haar mee in hun onderaardse gangen. Daar dwongen ze haar om hun honden groot te brengen.

Zeven jaren verbleef de vrouw onder de grond, zeven jaren waarin ze het daglicht

niet zag. Maar toen wist ze uiteindelijk te ontsnappen. De eerste die ze boven de grond tegen kwam was een mooi, klein meisje. Het kind kreeg medelijden met de haveloze en deerniswekkend uitziende vrouw en nam haar mee naar huis. Daar aangekomen bleek het meisje haar eigen dochter te zijn, die zeven jaar geleden was geboren.

In sommige streken werd vroeger de kraamvrouw als onrein beschouwd. Ze moest daarom tot de eerste kerkgang zoveel mogelijk in huis blijven, omdat ze na de bevalling omgeven was door vijandige geesten. Pas door de kerkgang werd de onreinheid opgeheven.

Hunnen of Hunen in volksverhalen hebben meestal niets te maken met het volk dat onder Attila het Romeinse Rijk binnenviel, maar met reuzen. Meerdere sagen vertellen dat op de Huneborg bij Ootmarsum reuzen hebben gewoond. Tot in de zeventiende eeuw gingen velen ervan uit dat het bouwen van hunebedden de menselijke spierkracht te boven ging. Dat moest wel door reuzen zijn gebeurd.

Reuzen uit Picardts Antiquiteiten

Hengelosestraat 200 te Enschede
Tel. 053 - 43 53 855

www.restaurantlaroche.nl

Quest accountants

Kottendijk 72, 7522 BT ENSCHEDE
053-4327475

ondernemende adviseurs

www.questaccountants.nl

Deze advertentieruimte kost
slechts € 0,30 per lezer per jaar!

Van Remeker Schilderwerken

Betrouwbaar en degelijk

Michel van Remeker
Rigtersbleekstraat 23
7521 GH Enschede
Tel: 053 - 4352482
Mobiel: 06 - 53516771

DE
LIJSTENMAKERIJ
GOVAARTS & HOMAN

Hengelosestraat 164
7521 AK Enschede
tel 053-4353678
www.govaarts.nl

Bijzondere lijsten en inlijstingen, ophangsystemen en kunstschildersmateriaal

Keppels

LIPPERKERKSTRAAT 43-45 ENSCHEDE TEL.053 -431 26 50

ELEKTROBURO
H. VOS **B.V.**

Elektra en Data werken
Brandmeldinstallaties
Noodverlichting

24 uur Servicedienst

Tel. 053 - 435 30 96

VOS   **INSTALLATEURS B.V.**

Elektra, Airco,
Verwarming, Sanitair,
Loodgieterswerk en
Luchtbehandeling

Tel. 053 - 435 20 63

Op 2 december 2019 neemt u 150 euro op. Gewoon bij een Rabo geldautomaat.

(Als contant geld dan nog bestaat.)

Met meer dan 3000 kantoren komt u de Rabobank door heel Nederland tegen. Overal waar u ons verwacht en zelfs op plekken waar u dat misschien niet had gedacht. Dat is altijd al zo geweest en zal altijd zo blijven. Want al wordt alles digitaal en virtueel, er zal altijd een Rabobank in de buurt blijven.

Het is tijd voor een bank
die zichzelf blijft.

Het is tijd voor de Rabobank.

